

TEMAPRESENTATION: UTMANINGAR OCH PERSPEKTIV PÅ VERKSAMHETSFÖRLAGT LÄRANDE

Temaredaktör: Jörgen Dimenäs

Detta nummer av *Utbildning & Lärande* lyfter olika perspektiv på verksamhetsförlagt lärande och kan med föreliggande sex artiklar bidra med underlag för utmaningar, diskussioner och utveckling kring verksamhetsförlagda utbildningsmoment. Verksamhetsförlagt lärande är på intet sätt entydigt definierat men inom detta temanummers ram ska det förstås som utbildningsverksamhet som på ett eller annat sätt använder sig av verksamhetsutövning i nära relation till olika yrken. Begreppet som sådant används i många sammanhang också i nära relation till arbetsintegrerat lärande (AIL), verksamhetsintegrerat lärande (VIL) eller verksamhetsförlagd utbildning (VFU). Det kan också i vidare mening användas i samband med mentors- och fadderverksamhet, Cooperative Education eller projektarbete förlagt ute på arbetsplatser. Verksamhetsförlagd utbildning kan ha olika innehåll och längd och ofta leds tankarna till verksamhet med lite längre perioder där studenter följer eller deltar i professioners verksamhetsutövning. Det kan också handla om fältstudiedagar, projektarbeten i verksamheten eller att delta i mentorsverksamhet. Det kan också förstås i form av exempelvis AT-, respektive ST-tjänst inom exempelvis läkarprofessionen. Flera utbildningar har i vid mening ett inslag av VFU, det gäller exempelvis utbildning till tandläkare, lärare, sjuksköterska och officer. Vi kan också i detta sammanhang konstatera att många utbildningar som indirekt syftar till att verka på en mer eller mindre specifik arbetsmarknad har sparsamt med VFU-inslag. Det gäller exempelvis utbildningar till personalvetare, civilekonomer och sociologer.

Vid fastställande av innehåll och form i olika utbildningar innehåll diskuteras ofta vilka resurser som står till förfogande och då i synnerhet om det finns resurser att förlägga en del av utbildningen ute i olika verksamheter. Engagerade personer i verksamhetsförlagd utbildningar hamnar ibland i en öppen konflikt med försvarare av högskoleförlagda delar av utbildningar. Vi kan också konstatera att inslag av olika typer av verksamhetsförlagt lärande ofta utgör ett av studenter mycket uppskattat inslag i utbildningen. Det finns också anledning att ställa sig frågor om hur vi kan förstå verksamhetsförlagt lärande respektive högskoleförlagt eller annat institutionellt lärande. Är de båda begreppen dikotoma? Ses de som andra namn

för praktik och teori eller består skillnaden just av den plats vari utbildningen är förlagd, vare sig det är högskola eller verksamhetsutövning. Finns det skillnader i status i olika betraktares ögon?

De olika perspektiv vilka berör verksamhetsförlagt lärande i detta temanummer utgör ett bidrag till diskussionen kring vikten och utvecklandet av olika typer av verksamhetsförlagd utbildning inom ungdomsskolans och högskolans ramar. Speciellt viktigt är det att få till stånd en diskussion som är grundad i forskning om hur den verksamhetsförlagda utbildningen i högre grad än vad som är fallet kan bidra till utbildandet av högt kvalificerade yrkesutövare. Det är exempelvis inte självklart att en skicklig yrkesutövare också är den som är skicklig på att handleda studenter kring yrkesutövandet. Snarare är det så att en skicklig yrkesutövare också bör ha en kvalificerad handledarkompetens med såväl insikt i själva yrkesutövandet med dess teori som i mål och metod i respektive professionsutbildning. Klart är att mycket utvecklings- och forskningsarbete återstår för att den högre utbildningens professionsutbildningar i vid mening också förmår integrera högskole- och verksamhetsförlagda moment till att utgöra en optimal helhet för den enskilde studenten.

Detta nummer av tidskriften *Utbildning & Lärande* utgör därför ett bidrag till att utveckla några svar på viktiga forskningsfrågor kring verksamhetsförlagd utbildning. Temanumrets artiklar tar sin börjat i ett arbetsintegrerat lärandeperspektiv och därefter följer texter vilka belyser frågor kring ledarskap och handledning. Numret avslutas med en text hur begreppet beprövad erfarenhet förstås av VFU-handledare för lärarstudenter och sjuksköterskestudenter. De olika fenomen som belyses i artiklarna visar att alla parter involverade deltar i ett lärande, inte bara de som erbjuds att delta i en yrkesutövning utan även de som erbjuder 'platsen' för yrkesutövningen.

Den första artikeln, *Att bygga gemensamma miljöer – delaktighet och lärande genom dialogplanering*, är skriven av Margaretha Herrman och Lena Nilsson och belyser ett projekt som handlar om delaktighet och lärande genom en utformning av en utemiljö, ett stadsdelstorg och en nybyggnation av en sporthall. Forskningen riktas mot frågan om huruvida dialogplanering kan bidra till yrkesaktörernas lärande och ge brukarna, i detta fall elever och lärare på F-9 grundskola, möjlighet till delaktighet och lärande. I detta perspektiv kan vi tala om verksamhetsintegrerat eller arbetsintegrerat lärande för de parter vilka är involverade. Det ovanliga med

JÖRGEN DIMENÄS

fil. dr och lektor i pedagogik

Institutionen för pedagogik, Högskolan i Borås

501 90 BORÅS

E-post: jorgen.dimenas@hb.se

studien är att den riktas mot undervisning som sker utanför ordinarie skola och då i relation till andra yrkesgrupper och skolpersonal. Forskarna konstaterar att elevernas intresse och erfarenheter tas till vara men konstaterar också att en förutsättning för lärande är att eleverna får stöd för att undersöka vad som är möjligt och vad de önskar. Projektet visar på ett ömsesidigt kunskapsutbyte och att parterna utvecklat nya relationer i detta skolprojekt.

I den andra artikeln skriver Margaretha Herrman om ett arbetsintegrerat lärande under titeln *Utbildade för filmproduktion – hinder och möjligheter för etablering*. Här möter vi fyra alumner om deras väg från en treårig högskoleutbildning till filmpraktiken. Forskaren menar att just övergången mellan utbildning och så kallad praktik har rönt liten uppmärksamhet i studier och hon följer de före detta studenterna med sin specifika kunskapsbas och beskriver hur de orienterar sig i ett branschsammanhang som saknar väl dokumenterade regler för vem som anses berättigad att arbeta med vad. I studien belyses svårigheterna för alumnerna att på olika vägar försöka etablera sig i en bransch där det inte är självklart att studier på högskolan är en förutsättning för etablering. I studien konstateras att de fyra alumnerna i någon mening och på olika sätt lyckas att ta sig in i branschen, även om det inte innebär att de har försörjning eller sin position garanterad. Att peka ut en given och väl definierad ingång i branschen konstateras därför vara svårt. I studien pekas två riktningar ut. I den första identifierar filmbranschens företrädare talanger med kompetenser som anses motsvara det önskvärda. I den andra krävs av pretendenterna att själva kunna identifiera värden, normer, regler och göra det till sina via nätverksbyggande och viljan att dela en speciell livsstil.

Ina von Schantz Lundgren och Mats Lundgren uppmärksammar i den tredje artikeln frågan om ledarskapsutbildning för blivande lärare under rubriken *Verksamhetsförlagd utbildning (VFU) – en arena för lärarstudenter att utveckla sin ledarskapsförmåga?* Deras forskning motiveras med att kunna beskriva och synliggöra eventuella brister i ledarskapsutbildningen och de menar att resultatet av studien kan ge upphov till diskussion och åtgärder i lärarutbildningen. De har genom intervjuer av skolledare och lärarutbildare på fältet kunnat beskriva uppfattningar om hur lärarstudenters ledarskap kommer till uttryck under verksamhetsförlagd utbildning och vad det är som kan tänkas påverka lärarstudenternas möjligheter att utveckla ett ledarskap under VFU. Forskarna visar att lärarstudenternas ledarskap uttrycks genom att intresset för ämnet och tillbakadragenhet leder till problem med att ta ledarrollen. Andra studenter ikläder sig ledarrollen bland annat genom att de tidigare i andra sammanhang utövat ledarskap och att de bygger relationer till eleverna varifrån de utvecklar sitt ledarskap. Några viktiga slutsatser för att överbrygga eventuella brister i lärarutbildningens ledarutbildningen är att integrationen mellan verksamhetsförlagd respektive högskoleförlagd tid är av stor vikt för såväl studenter som lärarutbildare. Författarna konstaterar att vara VFU-lärare innebär ett kompetenskrav att kunna reflektera över sin egen lärarroll.

Temanumrets fjärde artikel är skriven av Ingrid Nilsson och Ewa Wictor och har rubricerats *Att undersöka processhandledning av lärares handledning*. Studien syftar till att undersöka vilka frågor och hur innehållet i dessa diskuteras av sju ämneslärare under processhandledning och vilket lärande som blir synligt. Författarna motiverar sin studie bland annat genom att lärarutbildningens handledning inte är tillräckligt tydliggjord så som exempelvis handledning är för sjuksköterskestudenter. Några av studiens slutsatser är att processhandledning utgör ett instrument och kan användas av lärare för kunskapsutveckling och att den också kan ses som ett medel för lärare och studenter att kunna relatera innehållet i lärarutbildningen till vetenskap.

Ett liknande tema som ovan studeras av Ulla-Karin Nordänger och Per Lindqvist under titeln *Att skärpa den praktiska blicken – handledares erfarenheter av försök att förstärka kvaliteten i VFU*. Författarna uppmärksammar att lärargemenskapens förmåga att artikulera sitt eget yrkeskunnande är avgörande för lärarstudenternas förmåga att röra sig från det perifera mot det centrala i lärares yrkesutövande. Forskarna har tillsammans med 14 erfarna handledare genom Delphi-metoden, 'stimulated recall' och dialogseminarier, designat handledning för några lärarstudenter under deras sista VFU-period. De visar med olika exempel att det tycks vara möjligt att skärpa förmågan och styra uppmärksamheten mot de så kallade tysta delarna av yrkeskunnandet och därmed öka kvaliteten på handledningen under den verksamhetsförlagda utbildningen.

I den avslutande artikeln belyser Jörgen Dimenäs, Margereth Björklund, Kristin Häggkvist, Ingamay Larsson, Annika Malm, Monica Rundgren och Agneta Welin Mod begreppet beprövad erfarenhet utifrån VFU-handledares perspektiv. Handledarna härrör från såväl lärarutbildning som sjuksköterskeutbildning. Studien kan länkas till flera andra av tidskriftens artiklar då frågan gäller vad i olika yrkesverksamhet man som student egentligen behöver få syn på och hur det i sin tur grundas i verksamhetsutövares erfarenhet. Titeln i artikeln, *Retorikens beprövade erfarenhet ur yrkesverksamma lärar- och sjuksköterskehandledares perspektiv* antyder att begreppet beprövad erfarenhet i många sammanhang används tämligen ofreflekterat och ofta i par med begreppet vetenskaplighet. Forskarna har utifrån VFU-handledares kontext och beskrivningar beskrivit och sökt förståelse för vad som utgör kärnan i begreppet beprövad erfarenhet. I texten speglas också nyansskillnader mellan begreppen erfarenhet, prövad erfarenhet och beprövad erfarenhet. De två förstnämnda konstateras var individuella till sin natur i motsats till beprövad erfarenhet som är en erfarenhet som är kollektivt prövad, analyserad och reflekterad och som i några av studiens utsagor också anses kunna kopplas till vetenskaplig erfarenhet och teori.